

Ruotsi, Venäjä ja Suomi

■ Napoleonin sotien aika 1800-luvun vaihteessa jätti jälkensä koko Eurooppaan, jonka poliittiset, taloudelliset ja yhteiskunnalliset olot muuttuivat kauaskantoisella tavalla. Uusia valtakuntien rajoja piirrettiin ja sekä sodankäynti että yhteiskunta olivat murroksessa. Asioista sovittiin ja sodittiin. Yksi avaintapahtuma oli Tilsitin kokous, jossa keisarit Aleksanteri I ja Napoleon tapasivat kesäkuussa 1807. Kaiken tämän seurauksena suomalaisten vuosisatainen valtiollinen yhteys Ruotsiin katkesi ja Suomesta muodostettiin Venäjän keisarikunnan alainen suuriruhtinaanmaa. Jo 1800-luvulla tutkijat kiistelivät, mitä tuolloin tapahtui. Myös nykyään Tilsitin kokouksesta Turun kokoukseen 1812 ulottuvaa aikaa tulkitaan eri näkökulmista.

Voi vain arvailla, kuinka hyvin ruotsalainen historioitsija Martin Hårdstedt aavisti, mitä oli tulossa, kun hän vuonna 2006 julkaisi teoksensa *Finska kriget 1808–1809*. Kirja on suomennettu, Hårdstedt on erittäin kysytty puhuja Pohjanlahden molemmin puolin, ja viime vuosina on ilmestynyt lukuisia teoksia, jotka käsittelevät vuosien 1808 ja 1809 merkitystä pohjoisen maailmankolkamme historiassa.

Ensi vuonna tulee kuluneeksi 200 vuotta Suomen sodan päättymisestä ja Porvoon maapäivistä. Valtioneuvosto asetti jo hyvissä ajoin Merkkivuosi 1809 -valuuskunnan ja -toimikunnan, joiden tehtävänä on valmistella historiallisen merkkivuoden muistamista. Asiantuntijoiksi on rekrytoitu tunnettuja historiantutkijoita, vaikkakaan kaik-

ki aikakauden johtavat tutkijat eivät ole mukaan mahtuneet. Nimitys merkkivuosi oli tarkasti valittu, sillä puhe juhlavuodesta olisi ainakin Ruotsissa herättänyt kiusallista huomiota.

Mitä vuosina 1808 ja 1809 tapahtui? Suomalainen historioitsija Max Engman on kiteyttänyt vuoden 1809 tulkinnat kolmeen ryhmään. Hänen mukaansa voidaan puhua valtakunnan hajoamisesta, Suomen valtion synnystä tai liittymisestä Venäjään. Toinen kolmijako voidaan ilmaista sanoin ”Ruotsin tappio”, ”Venäjän voitto” ja ”Suomen synty”. Nils Erik Villstrand on puhunut vielä neljännestä näkökulmasta, jossa kansa vaihtoi esivaltaa. Eri näkökulmista vuosien 1808 ja 1809 tapahtumat näyttävät erilaisilta ja niiden seuraukset voidaan nähdä erilaisina.

Historiantutkimuksessa on pitkään pyritty eroon ahtaan kansallisista tulkinnoista. Tätä tähdentävät tutkijat, jotka korostavat Tilsitin kokousta 1807 ja koko Napoleonin sotien aikakautta Suomen historian merkityksellisinä tekijöinä. Kyse on silloin Ruotsin ja Venäjän historiasta osana laajempia eurooppalaisia prosesseja. Monet historiantutkijat painottavat aikalaisymmärrystä ja yrittävät osoittaa, millä tavalla myöhemmän ajan tapahtumat ovat vaikuttaneet menneisyyden tulkintoihin. Vuodet 1808 ja 1809 ovat saaneet uusia, aikalaisille käsittämättömiä merkityksiä, kun niitä on hahmoteltu myöhemmän ajan tirkistysaukoista. Silti tirkistysaukkoihin on helppo sortua. Nykyperspektiivistä pidämme itsestään selvänä, että Suomi on jossakin vaiheessa syntynyt.

Silloin tuntuisi luonnolliselta etsiä Suomen synnyn juuria vuodesta 1809. Tämä painotus näkyy myös Merkkivuoden 1809 verkkosivuilla, joissa tunnuksena on ”Kansakuntaa rakentamaan”.

Kysymys ei kuitenkaan ole yksinkertainen. Historiantutkimuksessa eri näkökulmat kamppailevat keskenään ja yleiset käsitykset eivät aina ole tutkimuksellisesti perusteltuja, kuten Pertti Haapala muistuttaa tässä *Historiallisen Aikakauskirjan* numerossa. Hänen kolumninsa käsittelee 1800-luvun tulkintoja suomalaisessa historiankirjoituksessa. Haapala huomauttaa, että monia tulkintoja on ohjannut valikoiva muisti. Suomalaiset olivat pitkään 1800-luvulla keisarin uskollisia ja kiitollisia alamaisia, mutta tätä ei oikein ole haluttu muistaa. Myöhempien tapahtumien valossa on ehkä ollut miellyttävämpää korostaa autonomisen Suomen syntyä.

Historiallinen Aikakauskirja esitti aiemmin tänä vuonna kirjoituskutsun, jonka teemana oli Suomen 1800-luvun alun historiakuva. Tarkoituksena oli laajentaa Suomen sotaan, Porvoon säätykokoukseen tai Haminan rauhaan keskittyvää tematiikkaa talous-, sosiaali- ja kulttuurihistorian suuntaan. Tässä tavoitteessa onnistuimme, mutta emme toki unohda diplomatian historiaa. Tässä numerossa Mika Keränen valottaa vuosien 1807–12 tapahtumia savoijilaisen kreivin kirjeenvaihdon avulla. Kreivi de Maistre tarkkaili maailmaa Pietarissa ja raportoi laajasti havainnoistaan. Hänen kirjeenvaihtonsa tarjoaa aikalaisnäkökulman, jossa Ruotsin ja Venäjän vaiheet – ja siinä sivussa Suomenkin – asettuvat kiinnostavaan valoon. Monet ruotsalaiset historiantutkijat ovat tehneet vuonna 1809 syntyneestä uudesta Ruotsista, Matti Klingen sanoin Pien-Ruotsista, itsestäänselvyyden, jonka menneisyyttä tutkiessaan he voivat unohtaa valtakunnan itäisen osan osana Ruotsin historian laajempaa kokonaisuutta.

Tätä projektiota kreivi de Maistre tuskin olisi ymmärtänyt, siksi huolissaan hän oli Ruotsin kokemista menetyksistä.

Maare Valtonen päästää omissa artikkeleissaan ääneen talouselämän edustajat. Hän tähdentää, että historiantutkijat ovat usein 1800-lukua tutkiessaan tarkastelleet virkamiesten toimintaa. Sen sijaan talouselämän toimijoiden pyrkimyksiä ja näkemyksiä tunnetaan huonommin. Vuonna 1811 asetetussa kauppaja- ja tullikomiteassa oli mukana parikymmentä kauppiasta ja laivanvarustajaa, jotka sekä antoivat oman asiantuntemuksensa komitean käyttöön että ajoivat oman ryhmänsä etuja.

Samaan aikaan lapinmaalla kamppailtiin toisenlaisten ongelmien parissa. Ritva Kylli osoittaa, miten suhteellisen kivuttomaksi kuvattu siirtyminen Ruotsin alamaista Venäjän alamaiseksi vei pohjoisen asukkaat ihan toisenlaisten kysymysten pariin. Pohjoisen Lapin seurakunnat joutuivat osin suorastaan heitteille, eivätkä suomalaiset kirkonmiehet aina olleet herkkiä saamelaisten kielikysymyksille.

*

Valtioneuvosto ja historiantutkijat eivät ole kiinnostuksensa kanssa yksin. Tämä vuonna on eri puolilla maata järjestetty luentosarjoja, näyttelyitä, konsertteja ja näytelmiä, jotka käsittelevät vuosien 1808 ja 1809 tapahtumia. Ensi vuonna tapahtumia on tulossa lisää, mikä kertoo vilkkaasta kansalaisaktiiviteetista. Suomen sotaa on monessa pitäjässä käyty nyt pontevammin kuin 200 vuotta sitten. Oma paikkakuntaa raapaisteet (joskus raastaneetkin) tapahtumat heräävät eloon harrastajien ja ammattilaisten voimin. *Historiallinen Aikakauskirja* 4/2008 tuo tähän historiaharrastukseen oman, josakin määrin yllättävän ja valtavirrasta poikkeavan lisänsä.

Pirjo Markkola
pirjo.markkola@uta.fi